

ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, КУЛЬТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ
ТА РЕЛІГІЙ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ ІМЕНІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА

ІВАН ОГІЄНКО: ЯСКРАВИЙ СЛІД НА ПОДІМІ

*Біографічна довідка
до 140-річчя з дня
народження І.І.Огієнка*

Хмельницький
2022

“Доля судила мені немало працювати в таких умовах і таких посадах, коли моя діяльність не належала тільки мені, – я працював для цілого українського народу. Як я працював – судити не мені...”

Іван Огієнко

Серед відомих українських церковних і громадських діячів, істориків церкви і освітян вирізняється постать митрополита Іларіона (в миру Іван Іванович Огієнко). Видатний діяч українського відродження, колишній міністр освіти Української Народної Республіки, відомий вчений-історик, перший ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету (нині – Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка) – Іван Огієнко. Він перекладав Біблію українською мовою, складав словники, керував Українською автокефальною православною церквою, був першим з українців, хто відокремив “рідномовну політику” в окрему науку. “Літературна мова наша, хоч має невичерпне джерело перлин у живій своїй мові, – невироблена... сама наука її не може похвалитися поважними працями, бо громадянство не заохочує своїх учених українців до праці”, – писав він. Іван Огієнко – один із перших науковців, хто аргументував вживання прийменника “в”, а не “на” Україні. Протягом усього свого життя він проніс любов до свого краю, рідної мови, православної церкви.

Народився Іван Іванович Огієнко 15 січня 1882 р. в містечку Брусиліві на Житомирщині у селянській родині. Родина заможною не була, а після того, як трагічно загинув батько Іван Андрійович, жити стало зовсім скрутно. Незважаючи на важкий матеріальний стан родини, хлопець зміг закінчити у рідному містечку початкову школу. У 1896 р. Іван разом з матір'ю пішки йде до Києва з наміром вступити до військово-фельдшерської школи, оскільки навчання там було безкоштовним. Закінчивши її курс, Огієнко влаштувався на службу в Київський військовий шпиталь. Проте, розчарувавшись в обраному фахові, зрозумівши що справжнім його захопленням була українська історія і мова, у 1903 р. в Острі складає іспити в класичній гімназії, що дало йому право вступити до

університету Св. Володимира. В цьому ж році він стає студентом медичного факультету Київського університету Св. Володимира, оскільки на вступ до найбажанішого для себе історико-філологічного не отримав дозволу з місця роботи. Провчившись деякий час на медичному факультеті, Іван Огієнко знаходить можливість перевестися на історико-філологічний, який закінчує у 1909 р. серед найкращих студентів.

Під час навчання Іван Огієнко активно долучається до українського національно-визвольного руху. Вже 1907 р. Огієнко стає співробітником започаткованого М. Грушевським у Києві Українського наукового товариства, членом редакційної колегії “Записок”, які видавалися товариством. Долучається до київського осередку “Просвіти”, історичного товариства Нестора-літописця, публікує свої перші наукові розвідки з українського мовознавства. У 1911 р. йому, як одному з кращих випускників, дозволяють готуватися при кафедрі російської мови та літератури до набуття професорського звання. 1915 р. він стає приват-доцентом Київського університету й розпочинає читати перші самостійні лекції, а з 1916 р. – розроблений власноруч курс “Історія східнослов’янського наголосу”.

У січні 1918 р. І. Огієнко долучається до реалізації нового грандіозного проекту – організації системи вищої школи в Україні, його включено у відповідну комісію, створену на базі УНУ. Врешті 12 травня 1918 р. призначено відповідальним за відкриття філіалу університету в Кам’янці-Подільському, а 22 травня – в. о. ректора майбутнього навчального закладу. На нього покладено обов’язки голови комісії МНО Української Держави із заснування у провінційному місті Державного українського університету. 6 липня 1918 р. І.Огієнко в ролі керівника майбутнього університету прибув до Кам’янця-Подільського. На місці він провів велику підготовчу роботу. 17 серпня П.П.Скоропадський затвердив ухвалений Радою

Міністрів закон про заснування з 1 липня 1918 р. Кам’янець-Подільського державного українського університету. І.Огієнко займався організаційною роботою. Його талант реалізувався в ремонті навчальних приміщень,

мобілізації дефіцитних матеріалів та приладдя, формуванні професорської корпорації, пробиванні потрібних для університету законів, відстоюванні інтересів незаможного селянства, влаштуванні всеукраїнського свята відкриття університету, яке відбулося 22 жовтня 1918 р.

З осені 1918 р. ректор став однією з найбільш помітних постатей громадсько-політичного життя Кам'янця-Подільського. Він брав на себе роботу, пов'язану з пробудженням у місцевих українців національної свідомості, допомагав людям, які потрапляли у скрутне становище. Як авторитетного українського діяча, його обрали членом Головної управи Українського Червоного Хреста. 5 січня 1919 р. Директорія УНР призначила І.І.Огієнка міністром народної освіти із збереженням за ним попередньої посади. Першим його кроком став наказ про відмову від міністерської платні на користь незаможних студентів Кам'янець-Подільського університету.

В Кам'янецьку добу Директорії УНР (червень-листопад 1919 р.) І.І.Огієнко домігся того, що очолюваний ним заклад яскраво зарекомендував себе як вогнище національної культури, важливий осередок освітньо-культурного життя краю і опора українського державотворення. Сам ректор, крім участі в роботі різних курсів, що функціонували при університеті, виступав з окремими лекціями, які збирали повну аудиторію. Як ректор університету, він займався питаннями палива, вироблення Статуту наукового товариства, створення Комісії з перекладу українською мовою текстів Св. Письма, придбання за кордоном наукової літератури і навчального обладнання, виділення коштів видавничому відділу Ради студентських представників для друку курсів лекцій викладачів, вироблення Статуту університетської бібліотеки, звільнення з-під арешту окремих студентів, формування комісій з вироблення історичного словника української мови, вироблення правничої термінології тощо.

Крім роботи в університеті, мовознавець створював підручники для вивчення мови, зокрема "Краткий курс украинского языка и правописания", "Рідна мова в українській школі". Нараховано близько двадцяти навчальних книг, які в 1917-1918 рр. вийшли накладом від десяти до ста тисяч примірників. Вони були адресовані різним категоріям населення – школярам, військовим, священникам

та державним службовцем.

В колі інтересів Івана Огієнка як вченого була українська культура, історія церкви, мови та правопису. Мовознавець працював над словниками. Він пропагував ідею соборної літературної мови та вважав її культурним маркером кожної нації: “Народ, що не розуміє сили й значення рідної мови й не працює для збільшення культури її, не скоро стане свідомою нацією й не стоїть на дорозі до державности”.

Тому протягом семи років з наснагою редагував щомісячний науково-популярний часопис “Рідна мова”, присвячений проблематиці української мови – її історії, семантиці та етимології слів, вимові, наголосам, діалектам, методиці викладання та аналізу помилок письменників. Журнал поширювався у всьому світі за винятком України. Редакція розраховувала на широке коло читачів – представників інтелігенції, селян, ремісників та учнів.

9 липня 1920 р., у зв’язку з воєнними подіями, І.І.Огієнко разом з сім’єю відбув до Станіслава. Працював у складі уряду УНР. Повернувся до Кам’янця 7 листопада 1920 р., але 14 листопада, у зв’язку з наступом радянських військ і евакуацією з міста українських державних установ, членів уряду і проводу різних політичних партій і організацій, назавжди покинув Батьківщину і відправився в останню еміграцію.

У 1920 р. виїхав у Західну Україну і поселився біля Львова. У 1924-1926 рр. викладав українську мову і літературу в учительській семінарії у Львові, а в 1926 р. він був запрошений до Православного Богословського Відділу при Варшавському Університеті. Заснував і редагував у Варшаві журнали “Рідна мова“ і “Наша культура”, які сприяли популяризації української культури, виступали проти русифікаторської політики тогочасного керівництва Радянської України. На той час йому дуже допомагала дружина. Домініка “мене зробила українцем”, – так писав Іван Огієнко про свою дружину, з

якою прожив майже 30 років. Вона завжди була поруч – виконувала всю “чорнову” роботу: списувала та сортувала потрібний матеріал, переписувала готові праці, вичитувала їх разом з автором. Навіть прикута тяжкою хворобою до ліжка, переглядала кореспонденцію на адресу “Рідної мови” і ввечері звітувала чоловікові. Домініка Огієнко готувала смачні страви для частих гостей, з-поміж яких були іноземці, урядовці, кілька разів – Симон Петлюра. Вважала, що “найперше завдання жінки – служити родині, створити її такою, щоб усі члени її свідомо й віддано служили Батьківщині”.

Наприкінці 30-х років, особливо після смерті у 1937 р. його дружини Доміники Данилівни та з початком Другої світової війни у житті Івана Івановича розпочинається зовсім новий етап – він приймає рішення постригтися у чернецтво та бере собі ім'я Іларіон (архієпископ Холмський і Підляський), наслідуючи першого митрополита Київського часів Ярослава Мудрого, який був слов'янського походження. Під керівництвом єпископа Іларіона протягом 1940-1941 рр. у лоно православної церкви повертається більше 60 храмів, перетворених раніше у католицькі, відновлюються або започатковуються 117 православних парафій, мовою богослужінь у місцевих православних церквах стає українська. В усій єпархії було введено українську мову, яка фактично набула офіційного статусу. Саме стараннями І.І.Огієнка було віднайдено Холмську Чудотворну ікону Божої Матері і 3 березня 1943 р. урочисто внесено до кафедрального собору Холма. 1943 р. його посвячено у сан митрополита Української автокефальної православної церкви, яка діяла в Україні в часи німецької окупації. “Богослужбовою мовою церкви мусить бути жива українська літературна мова, або мова староукраїнська”, – вважав митрополит.

Його діяльність на Холмщині вимушено перервалася у 1944 р., коли німці, відступаючи, примусово евакуювали керівництво української православної церкви, що діяло на території Польщі. Далі була Швейцарія, а згодом прийшло запрошення до канадського міста

Вінніпег, яке вважалося головним містом, де була сконцентрована українська діаспора Канади. Вже через два місяці після його облаштування у Вінніпезі, у листопаді 1947 р. почав виходити редагований Огієнком місячник “Слово істини”. З 1951 р. у Вінніпезі відроджується започаткований у Варшаві часопис “Наша культура”, який з 1953 р. став називатися “Віра й культура”, оскільки поновилося засноване Огієнком у Лозанні видавництво української книжки “Наша культура”. У 1951 р. його обирають першоієрархом Української Православної церкви в Канаді. Митрополит Іларіон доклав чимало зусиль для організації та розбудови українського національно-культурного та релігійного життя в Канаді. Заснував Теологічне Товариство (тепер Теологічне товариство Митрополита Іларіона), здійснив реорганізацію богословського факультету Манітобського університету, перетворивши його в Колегію імені св. апостола Андрія, очолював Науково-Богословське Товариство, розгорнув велику науково-дослідницьку та видавничу діяльність.

За Іларіона було проголошено Акт об'єднання трьох українських автокефалій за кордоном. Там Митрополит Іларіон закінчив чи не найголовнішу справу свого життя – переклад Біблії. 42 роки минуло від перекладів перших богослужбових книг до отримання сигнального примірника повної Біблії у Вінніпезі. Підхід, а з ним і масштаби праці вражають. Кожне окреме слово оригінального тексту перекладач випишував в окремому рядку, а поруч – українські відповідники. Рукопис нараховує близько 775 тисяч рядків, що заповнили понад 14 тисяч сторінок. Кожна з них, окрім того, списана численними примітками,

вставками та уточненнями.

Переклад Біблії Івана Огієнка – найбільш тиражований та вважається дослідниками кращим з-поміж всіх українських варіантів через близькість до оригіналу, поетичність, простоту і ясність викладу водночас.

Помер професор І.І.Огієнко 29 березня 1972 р. Його поховано на

православній секції цвинтаря Св. Воскресення – на кладовищі Глен Іден у Вінніпезі. Після смерті Митрополита Іларіона за кордоном було опубліковано багато його книг. Частина з них зберігається у фондах бібліотек Канади.

Огієнко прожив 90 років і кожен день з його довгого життя, за висловом богослова й мистецтвознавця Дмитра Степовика, “був днем бджоли, що від світання до смеркання носить по краплині мед до свого вулика”. Загалом Огієнко створив понад 1000 праць із різних галузей знань. Серед них енциклопедичні “Історія української культури”, “Українська церква”, “Історія української літературної мови”, “Дохристиянські вірування українського народу”, за якими сьогодні пишуть реферати студенти.

Цікаві факти з життя Івана Огієнка

- Був пострижений в чернецтво і обрав ім'я Іларіон на честь митрополита Київського часів Ярослава Мудрого.
- Здійснював українізацію Церкви шляхом запровадження української мови у богослужіння. Виступав на Всеукраїнському Церковному Соборі у Києві, де аргументовано довів право Української Церкви на самостійне існування. За спогадами митрополита Євлогія (Георгієвського), “православний за віросповіданням, він вважав, проте, можливим причащатися в уніатів”.
- Іван Огієнко причетний до славної сторінки української історії – Акту Злуки Західноукраїнської Народної Республіки та Української Народної Республіки в єдину Соборну Українську Державу, що відбувся 22 січня 1919 р. Його було обрано головним уповноваженим Ради міністрів для організації і проведення цього заходу на Софійському майдані столиці.
- Він один з фундаторів і лекторів Української педагогічної академії, що започаткувала систему післядипломної освіти, Українського державного університету в Києві.
- Іван Огієнко в когорті перших українських вчених, які розпочали справу заснування української Академії наук.
- Іван Іванович Огієнко – брат прадіда Сергія Бубки. Його предок – козак Максим Огієнко в часи Коліївщини став одним з ватажків Кліщинського повстання 1767-1770 років.

- Очолював Міністерство віросповідань в Уряді УНР. Багато років перекладав Біблію, домагаючись від Британського Біблійного Товариства визнання правомірності перекладу Слова Божого рідною мовою.
- Виступав як творець нової наукової дисципліни – палеотипії, що розуміється ним як галузь знання про книжки старого друку (“стародруки”).
- Коли Митрополит Іларіон був вибраний Митрополитом УГПЦК на Надзвичайному Соборі, він виголосив своє перше Слово, в якому зазначив що Українська Церква має бути: 1) автокефальною; 2) соборноправною; 3) національною; 4) високоосвітньою; 5) частиною Єдиної Святої Православної Соборної Апостольської Східної Церкви.
- 1962 р. в Лондонській друкарні видано головний канонічний переклад українською мовою Біблії. Це був результат 40-річної праці митрополита Іларіона.
- 1995 р. заснована премія імені Івана Огієнка. Це друга в Україні багатогалузева премія після Шевченківської, яка відповідає багатосторонній діяльності цієї людини на ниві українського відродження. Засновники її – Національна спілка письменників України, Житомирська обласна рада, Фонд розвитку мистецтв України та Всеукраїнське товариство Івана Огієнка. Щорічне урочисте вручення премій новим лауреатам у галузі літератури і мистецтва, в галузі науки і освіти, в галузі громадської, політичної та церковної діяльності відбувається в день пам’яті Івана Огієнка – 29 березня – на його батьківщині в Брусиліві.
- 12 червня 2007 р. увійшла в обіг ювілейна монета номіналом 2 гривні, присвячена І. Огієнкові. Монету виготовлено з нейзильберу, якість карбування – “спеціальний анциркулейтед”, маса – 12,8 г, діаметр – 31,0 мм, тираж – 35 000 штук.
- Перший у світі пам’ятник І. Огієнку відкрито 1988 р. м. Саскатун (Канада) навпроти пансіонату імені Іларіона. Перший в Україні відкрито 21 серпня 2010 р. на його батьківщині в м. Брусиліві (Житомирщина). В жовтні 2010 р. – відкриття пам’ятника Іванові Огієнку (митрополиту Іларіону) у м. Винниках (біля Львова). У Винниках пам’ятник І. Огієнку є другим в Україні і третім у світі.

Матеріали про життя і творчість Івана Огієнка:

- ◆ Бацевич Ф.С. **Рідна мова в наукових концепціях Івана Огієнка** / Ф.С.Бацевич // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2010. – № 7. – С. 16-18.
- ◆ Волошина Н. **Іван Іванович Огієнко (Митрополит Іларіон)** / Н.Волошина // Українська література в загальноосвітній школі. – 2007. – № 1. – С. 2-3.
- ◆ Гальчук В. **Іван Огієнко як акцентолог** : до 130-річчя з дня народження І.Огієнка та до 46-річчя з дня смерті / В.Гальчук // Українська мова та література. – 2018. – № 1-2. – С. 70-73.
- ◆ Кудрик Л. **Іван Огієнко про формування духовної культури людини** / Л.Кудрик // Українська мова та література. – 2004. – № 19. – С. 18-21.
- ◆ Ляхоцький В. **Фундатор університетської бібліотеки** : до питання про роль І.Огієнка у розвитку бібліотечної справи України / В.Ляхоцький // Шкільна бібліотека. – 2007. – № 8. – С. 25-30.
- ◆ Мовчун Л. **Духовні скарби Івана Огієнка** / Л.Мовчун // Дивослово. – 2003. – № 10. – С. 59-62.

- ◆ Поворознюк С. **Історичний дискурс Івана Огієнка** / С.Поворознюк // Дивослово. – 2017. – № 1. – С. 36-39.
- ◆ Помчалова О.Г. **Ідеї національного відродження у творах Івана Огієнка** / О.Г.Помчалова // Шкільна бібліотека. – 2007. – № 15-16. – С. 6-14.
- ◆ **Світоч нації** : до 125-річчя від дня народження І.І.Огієнка // Календар знаменних і пам'ятних дат. – 2007. – № 1. – С. 50-59.
- ◆ Святненко В. **Письменник Іван Огієнко** / В.Святненко // Слово Просвіти. – 2021. – № 52. – С. 10-11.
- ◆ Сохацька Є. **Іван Огієнко: в обороні рідного слова** / Є.Сохацька // Дивослово. – 2013. – № 10. – С. 35-42.
- ◆ Тимошик М. **Голгофа Івана Огієнка** : українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності / М.Тимошик. – Київ : Заповіт, 1997. – 231 с.
- ◆ Тимошик М. **Життєвий подвиг Івана Огієнка як взірець для наслідування** / М.Тимошик // Дивослово. – 2007. – № 1. – С. 40-44.
- ◆ Тимошик М. **“Запізніле вороття” забороненого Огієнка** / М.Тимошик // Слово Просвіти. – 2017. – № 15. – С. 6-7.
- ◆ Фасоля А. **Іван Огієнко: наука для прийдешніх поколінь** / А.Фасоля // Українська мова і література в школі. – 2007. – № 3. – С. 47-50.
- ◆ Філіпчук Г. **Просвітник нації** / Г.Філіпчук // Слово Просвіти. – 2022. – № 1. – С. 1, 2-3.
- ◆ Черемішинська Р. **Митрополит Іларіон** : до 135-річчя від дня народження І.Огієнка / Р.Черемішинська // Слово Просвіти. – 2017. – № 3. – С. 3.
- ◆ Шпак В. **“Патентований українець” Іван Огієнко** / В.Шпак // Урядовий кур'єр. – 2007. – 21 берез.

Іван Огієнко і Поділля

- ◆ Василевський М. **Університетські уроки Івана Огієнка** / М.Василевський // Подільські вісті. – 2003. – 7 жовт.
- ◆ Єсюнін С. **Іван Огієнко – яскравий слід на Поділлі** / С.Єсюнін // Є Поділля. – 2012. – 5 січ.
- ◆ Завальнюк О.М. **Іван Огієнко – організатор і керівник Кам'янець-Подільського державного українського університету**

(1918-1920 pp.) / О.М.Завальнюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2012. – Т. 19. – С. 3-31.

◆ Кармалюк С.П. **Іван Огієнко – голова Подільського відділу українського товариства Червоного Хреста** / С.П.Кармалюк // Духовні витoki Поділля: творці історії краю : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції : ч. 1. – Хмельницький, 1994. – С. 314-315.

◆ Мацько В.П. **“І все це в Кам'янці лишилося...”** : 125-річчя з дня народження І.Огієнка / В.П.Мацько // Подільський кур'єр. – 2007. – № 5.

◆ Мацько В.П. **Іван Огієнко – дослідник давньої української літератури** : автореферат / В.П.Мацько. – Київ : [б.в.], 1998. – 18 с.

◆ Мацько В.П. **Іван Огієнко – провісник національної освіти** / В.П.Мацько // Матеріали ІХ-ої Подільської істор.-краєзн. конференції : конференція присвячена 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні. – Хмельницький, 1995. – С. 319-325.

◆ Мацько В.П. **Словник літературознавчих термінів Івана Огієнка** / В. Мацько ; ред. П.І.Маліш. – Хмельницький : Просвіта, 1997. – 15 с.

◆ Сохацька Є. **Просвітитель** : виповнюється 125 років від дня народження І.Огієнка / Є.Сохацька // Подільські вісті. – 2007. – 12 січ.

* * *

◆ **Огієнко Іван Іванович (1882-1972)** [Електронний ресурс] // Київський Національний університет імені Т.Шевченка. – Режим доступу: <http://www.univ.kiev.ua/ua/geninf/osobystosti/ogienko> – Назва з екрана. – Дата звернення: 4.02.2022 р.

◆ **15 січня – день народження І.І.Огієнка (1882-1972) – українського церковного і громадського діяча, мовознавця, історика церкви** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://emlab.ho.ua/Obrantsi/Ogienko,%20biografija.html> – Назва з екрана. – Дата звернення: 4.02.2022 р.

◆ **До 135-річчя від дня народження Івана Івановича Огієнка** [Електронний ресурс] // Центральний державний історичний архів України. – Режим доступу: https://cdiak.archives.gov.ua/v_do_135_narodzhennia_Ivana_Ohienka.php – Назва з екрана. – Дата звернення: 4.02.2022 р.

◆ **ІВАН ОГІЄНКО – ФУНДАТОР І РЕКТОР КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ** [Електронний ресурс] // Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. – Режим доступу:

<https://kpnpu.edu.ua/pro-universytet/ivan-ohienko-fundator-universytetu/> –

Назва з екрана. – Дата звернення: 4.02.2022 р.

◆ **Іван Огієнко – яскравий слід на Поділлі** [Електронний ресурс] // Є. –

Режим доступу:

https://ye.ua/istiriya/7815_iVAN_OGiyeNKO_YaSKRAVIY_SLiD_NA_P

[ODiLLi.html](https://ye.ua/istiriya/7815_iVAN_OGiyeNKO_YaSKRAVIY_SLiD_NA_P) – Назва з екрана. – Дата звернення: 4.02.2022 р.

